

IX. Kőrkor Kerekasztal Konferencia

2018. december 7.

Szeged, SZAB Székház

Móra Ferenc
Múzeum Szeged

Előző konferencia helyszínek:

2010. december 3.

Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet
Óstörténeti és Régészeti Tanszék
3515 Miskolc–Egyetemváros, B/2. épület

2011. december 2.

Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet
Óstörténeti és Régészeti Tanszék
3515 Miskolc–Egyetemváros, B/2. épület

2012. december 7.

Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet
Óstörténeti és Régészeti Tanszék
3515 Miskolc–Egyetemváros, B/2. épület

2013. december 6.

Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Régészettudományi Intézet, Intézeti Könyvtár-
Bóna István-terem
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/B.

2014. december 5.

Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Régészettudományi Intézet, Intézeti Könyvtár-
Bóna István-terem
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/B.

2015. december 11.

Herman Ottó Múzeum
„Pannon-tenger Múzeum” kiállító épület – Vetítőterem
3529 Miskolc, Görgey Artúr u. 28.

2016. december 9.

Dornyay Béla Múzeum – Tanácsterem
3100 Salgótarján, Múzeum tér 2.

2017. december 8.

Magyar Nemzeti Múzeum – Széchényi-terem
1088 Budapest, Múzeum krt. 14-16.

Megközelíthetőség tömegközlekedés, parkolási lehetőség

A konferencia helyszíne

Szegedi Akadémiai Bizottság (SZAB) Székháza, 6720 Szeged, Somogyi utca 7.

Tömegközlekedés

A vasútállomásról az 1-es villamossal érdemes közlekedni (Szeged pályaudvar – Somogyi utca megálló, 4 perc menetidő).

A Mars téri központi buszpályaudvarról szintén az 1-es villamossal érdemes közlekedni (Rókusi templom – Somogyi utca megálló, 4 perc menetidő).

Bővebben: <http://szkt.hu/route/1-es-villamos>

Az előre megváltott vonaljegy 320 Ft, a járművön vásárolt jegy ára 400 Ft.

Cyalog mindkét állomás 15 percre található a SZAB Székháztól.

Parkolás

A parkolás az újszegedi Torontál téren és Újszeged egész területén ingyenes (vagy a Huszár Mátyás Rakparton, de 7.30 után már nincs szabad hely), a belvárosban csak néhány órás parkolás lehetséges.

Bővebben: <http://szepark.hu/parkolasi-rendszer/zona-terkep/>

Étkezés

A Somogyi utca környékén több hamburgerező és kebabos/döneres is található.

Meleg ebédet a Wellcome-ban (Kelemen László utca 3.) érdemes fogyasztani, a leggyorsabb étkezési lehetőség, ha az napi menüt választjuk (szívesen foglalok asztalt, akkor közösen és viszonylag gyorsan tudunk ebédelni). Természetesen, aki szeretne élni ezzel a lehetőséggel.

A konferencián kávé, tea, ásványvíz, pogácsa egy kis édes sütemény lesz a szünetekben.

Program

- **Köszöntő 9.50**
- **10.00-10.20** Váczi Benjámín, Szakmány György, Kasztovszky Zsolt, Roberto Giustetto, Roberto Compagnoni, Elisabetta Starnini: **Távolsági „zöldkő” nyersanyagú csiszolt kőeszközök forrásterületének nyomozása Észak-Itália területén**
- **10.20-10.40** Szakmány György, Fábián Szilvia, Kovács Zoltán, Fehér Kristóf, Józsa Sándor, Sági Tamás, Guba Szilvia, Roderick B. Salisbury: **A Zselizi kultúra csiszolt kőeszközei (Szécsény-Ültetés)**
- **10.40-11.00** Kereskényi Erika, Szakmány György, Fehér Béla, Kristály Ferenc, Móricz Ferenc: **Alkáli bazalt neolit csiszolt kőeszköz archeometriai vizsgálata Mezőkövesd-Nagy Fertő lelőhelyről**
- **11.00-11.20** Miklós Dóra Georgina, Szakmány György, Józsa Sándor, Horváth Ferenc, Elisabetta Starnini: **Homokkő anyagú szerszámkövek nyersanyag lelőhelyeinek azonosítási lehetőségei archeometriai vizsgálati módszerekkel (Hódmezővásárhely-Gorzsa neolit lelőhely példáján)**
- **Vita 11.20-11.35**
- **Kávészünet 11.35-12.00**
- **12.00-12.20** Mester Zsolt, Cserpák Ferenc, Faragó Norbert: **Andornaktálya-Marinka: a Bükkalja új paleolitikus lelőhelye**
- **12.20-12.40** Béres Sándor, Cserpák Ferenc, Lengyel György, Magdalena Moskal-del Hoyo, Magyar Enikő, Repiszky Tamás, Jarosław Wilczyński: **Epigravetti lelőhely a budakalászi Zöld-barlangban**
- **12.40-13.00** Péntek Attila, Zandler Krisztián: **Néhány új eredmény a Cserhát-hegység paleolit-kutatásában**
- **Vita 13.00-13.15**
- **Ebédészünet 13.15-14.20**

● **14.20-14.40** Markó András, Péntek Attila, Zandler Krisztián: **Galgagyörk–Csonkás hegy: az ásatás eddigi eredményei**

● **14.40-15.00** Zandler Krisztián, Markó András, Péntek Attila: **Szécsénke késő középső paleolit telep 2018. évi ásatása**

● **15.00-15.20** Tóth Zoltán Henrik: **Két régi/új kovabánya a Mátraalján**

● Vita **15.20-15.35**

● Kávészünet **15.35-15.50**

● **15.50-16.30** Poszterek bemutatása

● Szilasi Attila Botond, Lengyel György, Jarosław Wil-
czyński: **Új paleolit lelőhely Drasenhofen határában**

● Gulyás András, Gutay Mónika, Kerékgyártó Gyula: **Egy új középső kőkori lelőhely Jászberény határában**

● Kele Sándor, Markó András: **Paleo-jacuzzi és paleo-dagonya: új adatok a vértesszőlősi lelőhelyekről**

● Gulyás András, Gutay Mónika, Kerékgyártó Gyula, Milák Imre Károly: **Őskőkori vadásztábor nyomai Jászfényszaru mellett**

● Gutay Mónika: **Újkőkori, AVK telep Kál–Mayer-tanyán**

● Priskin Anna, Péterdi Bálint: **Csanádpalota-Földvár makrolit eszközeinek petrográfiai vizsgálata**

● Szilágyi Kata: **Egyedi vagy általános? A homogenitás értelmezési lehetőségei egy késő neolitikus temetkezés kapcsán**

● **16.30-16.50** Marton Tibor, Patay Róbert: **Középső neolitikus kőeszköz raktárlelet Kosdról (Pest megye)**

● **16.50-17.10** Tóth Zsuzsanna: **Kőpattintásban használt agancseszközök azonosítása a késő neolitikum korában**

● **17.10-17.30** Kovács Nikolett: **Bányás(z) – régész élet Bükkábrányban**

● Vita **17.30-17.45**

● Zárszó

Absztraktok

1. Távolsági „zöldkő” nyersanyagú csiszolt kőeszközök forrásterületének nyomozása Észak-Itália területén

Váczi Benjámín¹, Szakmány György¹, Kasztovszky Zsolt², Roberto Giustetto³, Roberto Compagnoni³, Elisabetta Starnini⁴

¹ELTE FFI Kézettan-Geokémiai Tanszék, Budapest

²MTA EK Nukleáris Analitikai és Radiográfiai Laboratórium, Budapest

³UNITO Dipartimento di Scienze della Terra, Torinó, Olaszország

⁴UNIFI Dipartimento di Studi Storici, Pisa, Olaszország

Az utóbbi évtizedben a magyar régészeti leletanyagok vizsgálata során 26 db „zöldkő” - más néven „pietra verde” vagy „jade” - anyagú csiszolt kőeszközt azonosítottak, melyek nyersanyaga az alpi típusú kis-hőmérsékletű (LT) és nagynyomású (HP) metaofiolit kőzetek közé sorolható. Hasonló anyagú kőbalták, szalukapák, vésők és egyéb dísz tárgyak az európai régészeti gyűjteményekben szinte kivétel nélkül megjelennek, sőt ÉNy-Olaszországban az arányuk a 90%-ot is elérheti a csiszolt kőeszközök közt. Az nyersanyagul szolgáló kőzetek a Nyugati-Alpok eklogit fáciesű övében, valamint annak környezetében jelennek meg elsődleges, valamint áthalmazott formában. Az elsődleges előfordulásokat részletesen kutatták. Azonban a másodlagos források kőzetanyagát eddig részletesebben nem vizsgálták.

A Piemont régióban található Carrosio településtől keletre tárul fel az oligocén Molare Konglomerátum, amelyben nagy mennyiségben figyelhetők meg nagynyomású metamorf klastrok, melyek főként a tőle délre elhelyezkedő Voltri Masszívum lepusztulásával, majd ezen anyagok áthalmazódásával jutottak jelen helyzetükbe. 24 db potenciálisan HP kőzetmintát vetettünk alá petrográfiai és geokémiai vizsgálatoknak, amelyek alapján a kőzetek összesen négy litológiai csoportba sorolhatók. E négy litotípus közül kettő esetében – finomszemcsés eklogit és omfacit-glaukofánpala – mutatható ki jelentős hasonlóság egyes magyarországi kőeszközök nyersanyagával, amiből arra lehet következtetni, hogy az oligocén konglomerátum kavicsanyaga a neolitikus „zöldkő” kőeszközök nyersanyagául szolgált.

2. A Zselizi kultúra csiszolt kőeszközei (Szécsény–Ültetés)

Szakmány György¹, Fábrián Szilvia², Kovács Zoltán¹, Fehér Kristóf¹, Józsa Sándor¹, Sági Tamás¹, Guba Szilvia³, Roderick B. Salisbury⁴

¹ELTE-TTK, Kézettan-Geokémiai Tanszék, Budapest

²MNM Régészeti Örökségvédelmi Igazgatóság, Budapest

³Kubinyi Ferenc Múzeum, Szécsény

⁴Dept. of Prehistoria and Historical Archaeology University of Vienna, Bécs, Ausztria

A középső neolitikus Zselizi kultúra területileg a Dunántúl északi részét, valamint a jelenlegi Szlovákia délnyugati–nyugati részét foglalta el. Egyik fontos magyarországi lelőhelye Szécsény–Ültetés, ahonnan 107 csiszolt kőeszköz archeometriai vizsgálatát végeztük el. Munkánk célja a kőeszközök nyersanyagának kőzettani leírása és provenienciájának lehatárolása volt.

Munkánk során meghatároztuk minden kőeszközök régészeti típusát, elvégeztük a makroszkópos leírást és megmértük a mágneses szuszceptibilitásukat. Összesen 41 kőeszközből vékonycsiszolatot készítettünk, amelyeket polarizációs mikroszkóppal írtunk le. Elektron-mikroszkópos vizsgálatot 24 kőeszközön végeztünk.

A csiszolt kőeszközök elsősorban lapos vésőbalták és kaptafa alakú balták voltak, ritkábban más típusú eszközök is előfordultak.

A kőeszközök többségének nyersanyaga „zöldkő-zöldpala” változatok: többféle típusú kontakt metabázis mellett metagabbró-metaultrabázis, zöldpala, zöldpala-amfibolit

polimetamorf kőzetek, és amfibolit azonosíthatók. Alárendelt mennyiségben bazalt, andezit, átalakult vulkanit, szerpentin, kékpala, milonit, homokkő, aleurolit nyersanyagú eszközök is előfordulnak.

A zöldkő kőeszközök nyersanyaga elsősorban a Nyugat-Kárpátokból származtatható, azon belül főleg a Kis-Kárpátokból, alárendeltebben a Gömörkumból és a Veporikumból. A kontakt metabázitok nagyrészt a Kis-Kárpátokból, kisebb mennyiségben a Cseh-masszívum déli (Želešice), illetve északi (Krkonose-Jizera Kristályos Egység) területéről származnak. A bazalt nyersanyag lelőhelyei közül egyértelműen azonosítható Putikov vrsk, emellett valószínűsíthetők a Medves- és a Cseres-hegység bazaltos területei is. A kékpala a Mellétei-egységből származtatható. Összességében Szécsény–Ültetés csiszolt kőeszközei É-ÉNy-ÉK irányból, nagyrészt a kultúra elterjedési területéről, kisebb részben azon kívülről származnak.

3. Alkáli bazalt neolit csiszolt kőeszköz archeometriai vizsgálata Mezőkövesd–Nagy Fertő lelőhelyről

Kereskényi Erika¹, Szakmány György², Fehér Béla¹, Kristály Ferenc³, Móricz Ferenc³

¹Herman Ottó Múzeum Ásványtár, Miskolc

²ELTE-TTK, Kőzettan-Geokémiai Tanszék, Budapest

³Miskolci Egyetem, Ásvány- és Kőzettani Tanszék, Miskolc

A Herman Ottó Múzeum régészeti gyűjteményéből egy alkáli bazalt összetételű neolit csiszolt kőeszköz EDS/SEM, XRD és XRF vizsgálatát végeztük el. A kőeszköz régészeti lelőhelye a mezőkövesdi Nagy-Fertő ásatási területe, az M3 autópálya nyomvonalán a 76. lelőhely. A kőeszköz töredék eredetileg kaptafa alakú balta lehetett. A balta 3,7 cm hosszúságú, 1,8 cm széles és 1,5 cm vastag. Sötétszürke színű, felületén és a kőzet belsejében max. 5 mm-es piszkos fehér kerekded foltok láthatók egyenletes eloszlásban. A foltok mentén a kőeszköz blokkokra esik szét, kokkolitosodik.

Az EDS/SEM és XRD vizsgálatok járulékos elegyrészként szodalitot mutattak ki a kőeszközből. A Kárpát-medencében és környékén primer szodalit tartalmú bazalt eddig a Cseres-hegységi Bolgáromból (Bulhary, Szlovákia) ismert, összehasonlításként elvégeztük egy bolgáromi kőfejtőből származó alkáli bazalt EDS/SEM és XRD elemzését is, hogy összevethessük azok eredményeiket a kőeszköz hasonló adataival.

A kőeszközből kimutatott ásványtársaság jelentős egyezést mutat a Cseres-hegységi alkáli bazalttal. A kőzetkémiai vizsgálatok eredményei ugyancsak alátámasztották a kőbalta feltételezett forrásterületét. Az erősen mállott és átalakult kőbalta állapota felveti azt a kérdést, hogy vajon milyen célból készítette ebből a viszonylag gyenge minőségű nyersanyagból ősünk ezt a kőeszközt...

4. Homokkő anyagú szerszámkövek nyersanyag lelőhelyeinek azonosítási lehetőségei archeometriai vizsgálati módszerekkel (Hódmezővásárhely–Gorzsa neolit lelőhely példáján)

Miklós Dóra Georgina¹, Szakmány György¹, Józsa Sándor¹, Horváth Ferenc², Elisabetta Starnini³

¹ELTE-TTK Kőzettan-Geokémiai Tanszék, Budapest

²Móra Ferenc Múzeum, Szeged

³UNIFI Dipartimento di Studi Storici, Pisa, Olaszország

A homokkövek a múltban gyakran használt nyersanyagok voltak, elsősorban szerszámkövek készítésére használták. Archeometriai feldolgozásuk azonban mindeddig háttérbe szorult. Mivel a homokkő a Kárpát-Pannon térségben igen elterjedt és összetételét tekintve változatos nyersanyag, ezért az ezekből készített leletek származási területének meghatározása fontos feladat. A leletanyagban képviselt jelentős mennyiségük, és általában csekély kiállítási értékük, miatt nagyobb lehetőség nyílik a roncsolásos vizsgálatok alkalmazására.

A kutatás célja a homokkőből készített szerszámkövek nyersanyagának minél pontosabb kőzettani meghatározása és a származási területük lehatárolása. A homokkővek kőzettani összetételének meghatározásához elsősorban petrográfiai módszereket és ásványkémi elemzéseket használnak. Azonban ezek felhasználásával nem lehet pontos nyersanyag lelőhelyet megállapítani. Ezért e módszerek kiegészítéseként szükség van a homokkővekben nagyon kis mennyiségben (maximum 1-2%) és kis méretben előforduló, ún. nehézásványok vizsgálatára is, amelyeket a régészeti leletek egy kisebb öklömnyi darabjaiból aprítással, majd ún. nehéz folyadék segítségével, sűrűség szerinti szétválasztásával, dúsításával tudunk kinyerni. Ezek az ásványok rendkívül érzékenyek a nyersanyag előfordulási területére, ezért e módszer segítségével a homokkővek nyersanyagának lehatárolása lényegesen pontosabbá tehető, hátránya, hogy nem mindig áll rendelkezésre elegendő anyag a vizsgálatok elvégzéséhez.

A jövőben célunk egy új, a régészek számára is hasznos módszer kidolgozása, amely segítségével csökkenteni lehet homokkő vizsgálatokhoz szükséges mintamennyiséget. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy a jövőben kisebb anyagmennyiségekből is hasonló pontosságú eredményeket szolgáltatassunk a régészek számára a homokkő anyagú szerszámkövek nyersanyagainak lelőhelyeire nézve.

Előzetes eredményeinket Gorzsa késő neolitikus Tiszai kultúra köeszközei közül a vörös homokkő típusokon mutatjuk be.

5. Andornaktálya–Marinka: a Bükkalja új paleolitikus lelőhelye

Mester Zsolt¹, Cserpák Ferenc², Faragó Norbert¹

¹ELTE Régészettudományi Intézet, Óskori és Elő-Ázsiai Régészeti Tanszék, Budapest

²Független kutató, 1048 Budapest, Sárpatok u. 7. IV/12.

Eger környékén a második világháború utáni szőlőtelepítések nyomán számos paleolitikus lelőhelyet fedeztek fel. A területen nagyobb részben terepbejárásokból, kisebb részben ásatásokból húsz lelőhelyet ismertünk meg. A 2004-ig előkerült leletanyagokat Zandler Krisztián dolgozta fel szakdolgozatában. A régió paleolitikumának gazdagságát jelzi, hogy Cserpák Ferenc 2014-ben egy addig ismeretlen lelőhelyre bukkant Andornaktálya határában a Marinka és a Parti-dűlő szőlőiben. A két határrész egyazon dombtető két oldalát jelenti, amely az Eger-patak balpartján húzódó vonulaton a Kőporos-tető és a Gyilkos-tető között található. A többszöri terepbejárás során gyűjtött kőegyüttes legalább két megtelepedés meglétére utal, amelyek a nyersanyagfelhasználás tekintetében is különböznek. Az idén augusztusban elvégzett kéthetes ásatáson szondákat nyitottunk a lelőhelyen a rétegtani viszonyok tisztázására. Az előadásban az eddigi eredményekről számolunk be.

6. Epigravetti lelőhely a budakalászi Zöld-barlangban

Béres Sándor¹, Cserpák Ferenc², Lengyel György³, Magdalena Moskal-del Hoyo⁴, Magyarai Enikő⁵, Repiszky Tamás⁶, Jarosław Wilczyński⁷

¹Független kutató

²Független kutató, 1048 Budapest, Sárpatok u. 7. IV/12.

³Institute of Systematics and Evolution of Animals, Polish Academy of Sciences, Krakko, Lengyelország

⁴W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Krakko, Lengyelország

⁵ELTE-TTK Általános és Alkalmazott Földtani Tanszék, Budapest

⁶Ferenczy Múzeumi Centrum, Szentendre

⁷Institute of Systematics and Evolution of Animals, Polish Academy of Sciences, Krakko, Lengyelország

Zöld-barlang 2018-évi ásatása január 3-a és április 19-e között folyt. Feltárássra a 6 m széles bejárati szakaszon, 9 m² területen került sor. Barlang bejárati szakaszán 2001-2002-ben már folytak ásatási munkák, amelynek során a holocén réteget eltávolították, így a 2018-as feltárással a jégkori kitöltést érintette. Régészeti anyag zöme állatcsontokból áll. Ezek jó megtartásúak és a töredezettségük antropogén hatásokra vezethető vissza. A faunát főként vadló és rénszarvas alkotja, amelyek beleillenek a pilisszántói faunafázisba. A

korukat radiokarbon dátumok, valamint pollen és faszén maradványok is alátámasztják. A csontok között egy modern emberi maradvány is található. A csontokhoz képest a pattintott kőanyag gyér, ellenben diagnosztikus, a késői Epigravetti jellegzetes vadászszerszözei.

7. Néhány új eredmény a Cserhát-hegység paleolit-kutatásában

Péntek Attila¹, Zandler Krisztián²

¹*Független kutató*

²*Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján*

Az előadásban röviden ismertetjük a 2017-2018-as évek során folytatott sikeres terepkutatások előzetes eredményeit. A terepbejárások során lehetőség szerint valamennyi lelet földrajzi koordinátáját rögzítettük kézi GPS készülékkel.

Ez alapján a középső paleolitikus Vanyarc típusú iparba sorolt lelőhelyek, leletkoncentrációk száma a Vanyarc–Kis-Újság-hegyen előkerült szórvány levéleszköz folytán tovább bővült. Továbbá új, az eddigi leletegyüttes alapján kulturálisan egyelőre még nem besorolható nyílt színi paleolitikus lelőhelyet sikerült lokalizálni Csécse–Szőlős-dombon. Kisebb mennyiségű és szintén ismeretlen kultúrába sorolható felső paleolitikus leletegyüttes került elő Kisgéc–Fehér-hegy lelőhelyen. Valamint sikerült két jelentősebb kiterjedésű Epigravettien település-komplexumot azonosítani az előzőekben már bemutatásra került Kálló–Pusztá-hegy mellett Kálló–Eresztvény határrészen, illetve a T. Dobosi Viola által korábban már publikált Romhány–Diós-úton.

8. Galgagyörk–Csonkás hegy: az ásatás eddigi eredményei

Markó András¹, Péntek Attila², Zandler Krisztián³

¹*Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest*

²*Független kutató*

³*Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján*

A lelőhelyen a felszínről a középső paleolitikus Micoquien/Keilmessergroupe leletanyag került elő. A 2008-ban és 2018-ban elvégzett kis felületű feltárások során a leletes szint a mezőgazdasági műveléstől érintetlenül, egy krioturbált fosszilis talaj felső horizontjában, karbonát-konkréciós rétegben került dokumentálásra. A helyi andezitből, hidrotermális eredetű kovaközetekből és alárendelten kavicsnyersanyagból, illetve távoli eredetű üveges kvarcporfírból/metariolból és tolcsvai, valamint mádi típusú obszidiánból készült leletanyag tipológiai jellemzői alapján a középső paleolitikum végére keltezhető.

9. Két régi/új kovabánya a Mátraalján

Tóth Zoltán Henrik¹

¹*Független kutató*

A kőszköznyersanyagok geológiai forrásainak ismerete nélkülözhetetlen az őskori lelőhelyek korabeli kapcsolatrendszerének és akciórádiuszának kutatásához, hiszen anélkül sokszor egy lelőhely gyakorlatilag nem több, mint egy újabb pont a térképen. Van olyan nyersanyag, amely – jelenlegi tudásunk alapján – még korlátot is szabhat egy-egy lelőhely időbeli besorolásánál.

Idén két újabb őskori pattintott kőszköznyersanyag kitermelőhelyet sikerült azonosítani Gyöngyöstarján és Gyöngyöspata térségében. Míg a gyöngyöstarjáni bánya közvetlen környezetében többen hiába keresték a község szőlőiben mindenhol fellelhető kovatormelék és eszközök geológiai forrását, addig Gyöngyöspatán egy, a művelés nyomaitól mentes, nagyrészt gyenge minőségű kovapad-kibúvást hittek korabeli bányának.

Az új kitermelőhelyek bővelkednek régészeti leletanyagban és az adott geológiai forráshoz egyértelműen hozzárendelhető nyersanyagváltozatokban. Ezek ismerete lehetőséget ad a Mátra és az Észak-Alföld őskori lelőhelyeinek pontosabb jellemzésére, a két

bánya felkutatásának folyamata, valamint geológiájuk tömör jellemzése pedig további kitermelőhelyek kereséséhez nyújthat hasznos ötleteket.

10. Szécsénke késő középső paleolit telep 2018. évi ásatása

Zandler Krisztián¹, Markó András², Péntek Attila³

¹Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján

²Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

³Független kutató

Előadásunkban az idei év feltárásának eredményeiről számolunk be. A 2017 folyamán megkezdett alsó kultúrréteget összefüggőbb területben tártuk fel. Befejeztük továbbá a félbehagyott 21-22. négyzeteket is. A kultúrrétegből újabb OSL mintákat vettünk.

11. Középső neolitikus kőeszköz raktárlelet Kosdról (Pest megye)

Marton Tibor¹, Patay Róbert²

¹Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Régészeti Intézet, Budapest

²Ferenczy Múzeumi Centrum, Szentendre

A Pest megyei Kosdon 2013-ban folytatott a magyar-szlovák DN 800 kőolajvezeték építését megelőző feltárások során több, más őskori (késő rézkor és késő bronzkor) objektum mellett egy, a középső neolitikumra datálható kőeszköz raktárlelet is napvilágot látott. A pattintott kőeszközök a jelenlegi felszíntől számított kb. 110 cm mélységben kerültek elő, befoglaló objektumot, gödröt nem sikerült megfigyelniük. Közülük 3 darabot in situ helyzetben, egy kidolgozása alapján minden bizonnyal középső neolitikus edény alján találtunk, ennek környezetében pedig további 76 db pattintott kőeszköz, valamint egy csiszolt kőbalta is feltárássra került. A pattintott kőleletanyag nyersanyaga kivétel nélkül Krakkó-Jura tűzkő, amely a régió középső neolitikumában jellemző távolsági import nyersanyagának számít. A lelet zömmel pengéket, szilánkokat tartalmaz, amelyeken retusálás vagy használati kopásnyom nem figyelhető meg. A lelőhelyen 2014-ben végzett újabb megelőző feltárás során előkerült középső neolitikus objektumok leletanyaga alapján, a raktárlelet a Zselizi kultúrához köthető.

12. Kőpattintásban használt agancseszközök azonosítása a késő neolitikum korában

Tóth Zsuzsanna¹

¹ELTE-BTK RI, Archeometria, Régészeti Örökség és Módszertan Tanszék, Budapest

A késő neolitikum korszakában nagy kulturális komplexumok alakultak ki a Kárpát-medence területén, amelyek kiterjedt, határaikon messze túlnyúló kapcsolatrendszerrel rendelkeztek. Ennek egyik fontos eleme volt a pattintható és csiszolt kőnyersanyagok beszerzése. Akár helyi, akár távolról érkezett kőnyersanyagok esetében szükséges volt azok eszközzé formálása, amelyekhez a pattintás egyes fázisaiban sok esetben kemény állati nyersanyagokból készült eszközöket alkalmaztak.

A régészeti, néprajzi és kísérleti szakirodalomból jól ismert és adatolt, hogy a nyomásos penge leválasztás egyes lépéseit gímszarvas agancs eszközökkel végezték el. Azok az eszközök, amelyek a rózsából és a szár alsó részéből készültek, viszonylag egyszerűen azonosíthatóak, ellenben a sok-sok levágott agancs ág nagyon nehézkesen kapcsolható egyértelműen munkafolyamathoz. E nagy csoport egyes tagjait pontütökként (köztes eszköz) és nyomóárákként (direkt eszköz) azonosíthatjuk jellegzetes sérüléseik alapján. A pontütök és nyomóárok elkülönítése a régészeti leletek alapján nagyon problematikus, mindkét tárgytypus alig átalakított agancságon készül. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a débitage hulladékok, a gyártás későbbi fázisaihoz kapcsolódó hulladékok, vázlatok, félkész eszközök, eszköznyelek...stb. megjelenésükben nagyon hasonlóak lehetnek. Egy eredeti kontextusában kevésbé sikerült kísérletsorozat biztosított lehetőséget legalább valamennyi pontütő és nyomóár biztos azonosítására. Az eszközök hegyén és

inaktív végén megfigyelt nagy, mély, téglalap, illetve négyzet alakú szilánkok a használat során keletkeztek, és véleményem szerint az anyag elfáradásával (kiszáradás, szerves anyagok arányának csökkenése) magyarázhatóak, az eszköz használati életének alkonyán jelennek meg, amikor az agancs már nem képes eredeti feladatának betöltésére, a dinamikus erőhatás hatékony elnyelésére.

Feltételezésünket, amely szerint ezek az agancseszközök a pattintásban betöltött szerepük miatt a mindennapi élet szerves részét képezik, egyre inkább alátámasztja, hogy a korszak minden egyes eddig megvizsgált lelőhelyén megtalálhatóak.

13. Bányás(z) – régész élet Bükkábrányban

Kovács Nikolett¹

¹*Herman Ottó Múzeum, Miskolc*

Az előadásom célja ismertetni a Borsod megyei Bükkábrány-bánya VIII/D Ny lelőhelyen 2017-2018-ban folytatott feltárás eredményeit a rézkori sírokban talált kőeszközök vonatkozásában.

Kutatásom alapját 13 rézkori sír kőanyaga képezi. Az egyes darabok tanulmányozásának célja az eszközök készítés technológiai és tipológiai besorolása, a makroszkópos vizsgálat adta keretek között.

Az alábbi kérdésekre kerestem a válaszokat:

- A sírokban megjelenő kövek a csupán szupportok, tehát a nyersanyagtömbök feldarabolása után keletkezett termékek, melyek további megmunkálás alapját képezhetik, vagy félkész esetleg kész eszközök?
- A szupportokon, félkész, kész eszközökön látható-e bármilyen használatra utaló nyom – fényesedés, fogazódás, szálkák megjelenése stb?
- Az egyes darabok elhelyezkedése a különböző sírokban mutat-e bármilyen hasonlóságot egymással?

Poszter előadások

1. Új paleolit lelőhely Drasenhofen határában

Szilasi Attila Botond, Lengyel György¹, Jarosław Wilczyński¹

¹*Institute of Systematics and Evolution of Animals, Polish Academy of Sciences, Krakko, Lengyelország*

2. Egy új középső kőkori lelőhely Jászberény határában

Gulyás András¹, Gutay Mónika², Kerékgyártó Gyula³

¹*Jász Múzeum, Jászberény*

²*Dobó István Vármúzeum, Eger*

³*Terepkutató*

2018 júliusában Kerékgyártó Gyula terepkutató egy középső kőkori lelőhelyet jelentett be a Jászberény határában fekvő Trend Kft. telephelye mellett. A területen építkezési munkálatok kezdődtek. A lelőhely a Zagyva folyó jelenlegi medrétől Ny-i irányban kb. 1000 méterre található 95–97 m tengerszint feletti magasságban. A helyszínen először felszíni gyűjtést végeztünk. A leletek szóródását kiadó poligon tengelye ÉNy–DK-i irányú. A leletek kb. 467,703 m² felületen szóródtak. Összesen a négy gyűjtési alkalom során 45 db pattintott kőeszközt (1 db tompított hátú hegy, 5 db lamella, 17 db szilánk, 10 db pattinték, 4 db nyersanyagtöredék, 8 db magkő), 51 db állatcsonttöredéket, 1 db kavicsot, 2 db kagylóhéjat, 1 db csigahéjat és 1 db ékszercsiga leletet találtunk. A pattintott kőeszközök nyersanyagának zöme mátrai limnoszilit, de előfordul közöttük a bükki eredetű üveges kvarcporfír is. A Jász Múzeum munkatársai az augusztusi leletmentő feltárás során 4 db 1 m x 1 m-es kutatószelvényt nyitottak egymástól 10 méterre. Az ásatás során 1 db szilánk magkő, 1 db penge, 2 db szilánk, 1 db pattinték, 1 db tompított hátú mikrolit is előkerült egy állatcsont töredék társaságában. A kutatások eredményeképpen egy újabb középső kőkori lelőhelyet ismertünk meg a Jászságban.

3. Paleo-jacuzzi és paleo-dagonya: új adatok a vértesszőlősi lelőhelyekről

Kele Sándor¹, Markó András²

¹*Földtani és Geokémiai Intézet, Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest*

²*Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest*

Vértesszőlősen található Európa egyik legismertebb alsó-paleolitikus település-komplexuma, amely édesvízi mészkőgátak mögötti medencékben és laza löszös üledékekben őrződött meg. A lelőhely számos korábbi régészeti vizsgálat tárgyát képezte, ám a megtelepülés pontos kora és a mészkőképződés alatt fennálló klímaviszonyok a mai napig nincsenek tisztázva.

Munkánk során U-Th soros korvizsgálatokat (11 minta), valamint stabil- és “clumped (kapcsolt)” izotópos elemzéseket (15 illetve 7 db) végeztünk a lelőhely édesvízi mészkő mintáin. Mintázásaink érintették az I., III. és IX. lelőhelyeket, beleértve a leletes szinteket, a Homo heidelbergensis tarkócsont előkerülési helyét és a lábnyomos felszínt. A stabil- és kapcsolt izotópos mérések az ETH Zürich (Svájc) izotópos laboratóriumában, az U-Th soros korvizsgálatok a National Taiwan University laboratóriumában készültek.

A karbonátok kiválási hőmérséklete meghatározható a nemrégiben kifejlesztett kapcsolt izotópos módszer segítségével, amely kizárólag a karbonát kapcsolt izotóp (Δ_{47}) értékén alapszik, és független a mészkövet lerakó víz izotópos összetételétől. Jelen tanulmányunkban (Kele et al. 2015) recens édesvízi mészköveken alapuló kalibrációját használtuk a mészkő kiválási hőmérsékletének becslésére.

A Δ_{47} adatok alapján a vértesszőlősi édesvízi mészkövet lerakó víz hőmérséklete 13 és 21 °C között változott (a MIS 9 és MIS 8 alatt) és 17 °C volt az emberi tarkócsontot magába záró mészkő képződésekor. A korábbi indirekt, malakofaunán alapuló hőmérsék-

let-becslések a jelenlegi viszonyokhoz hasonló hőmérsékleti értékeket eredményeztek, de meg kell jegyezni, hogy a malako-termométer csak a vegetációs periódus (júliusi középhőmérséklet) alatti hőmérsékletet tükrözi.

A korábbi U-Th vizsgálatok eredményei eléggé szórtak (200 ezer évtől >350 ezer évig). A jelen tanulmány U-Th vizsgálatai alapján az édesvízi mészkő kora közvetlenül a tarkócsont lelet megtalálási helyénél (I. lelőhely) 315 ± 72 ezer évnek adódott. A lábnyomos felszín (III. lelőhely) keleti folytatásának korvizsgálata 310 ± 30 ezer és 312 ± 21 ezer évet, míg a legalsó kultúrréteg alsó része 328 ± 28 ezer évet eredményezett.

A munkát a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (KH 125584 pályázat) támogatta. Kele et al.: *Geochimica et Cosmochimica Acta*, 168 (2015), 172-192.

4. Őskőkori vadásztábor nyomai Jászfényszaru mellett

Gulyás András¹, Gutay Mónika², Kerékgyártó Gyula³, Milák Imre Károly³

¹Jász Múzeum, Jászberény

²Dobó István Vármúzeum, Eger

³Terepkutató

2018 júniusa és augusztusa között a Jász Múzeum egy 3 hektáros szarmata telepet tárt fel Jászfényszaru–Szeméttelap I. lelőhelyen. Humuszolás közben több őskőkori pattintott kőeszköz látott napvilágot az altalaj és a szubhumusz találkozásánál. Egy területen 4 db kisebb pattinték és penge került a felszínre. Ezt a területet megkutattuk, és egy 4 m x 4 méteres területen több, mint 60 db pattintott követ sikerült feltárnunk. A pattintott kövek mellett két cölöplyuk és egy állatcsont töredéket is találtunk a felszínen. A cölöplyukakat a humuszoláskor és a terület nyesésekor nem, csak az altalajban való kutatás alatt tudtuk megfigyelni. A cölöplyukakból a betöltési réteget elcsomagoltuk későbbi természettudományos vizsgálatokra. Az ásatás során összesen 95 db, míg szórványként pedig 18 db pattintott kőeszköz került elő. Az ásatásból származó eszközök száma 13 db (13,68%). Az eszközök között a pengevakarók (8 db) vannak a legnagyobb számban, majd ezt követően a vésők (4 db). A pattintott kőnyersanyagban a mátrai limnikus- és hidrotermális kovaközetek dominálnak. Az őskőkori tábor előkerülése azt mutatja, hogy az őskőkori közösségek nyomai Jászberénytől elindulva a Zagyva mentén észak felé végig nyomon követhetők Pusztamonostor, Jászfényszaru, Hatvan, Lőrinci, Apc, Jobbágyi, Szurdokpuszpöki és Pásztó térségében.

5. Újkőkori, AVK telep Kál–Mayer-tanyán

Gutay Mónika¹

¹Dobó István Vármúzeum, Eger

Kál–Mayer-tanya lelőhelyen 2017. október 16. és november 21. között megelőző feltárást végeztünk. A kutatást az M3 autópálya–Eger közötti gyorsforgalmi útszakasz (M25 autót) déli ütem megépítése tette szükségessé. A régészetileg fedett területünk 4763 m² nagyságú volt. Összesen 141 objektumszámot és 284 stratigráfiai egység számot osztottunk ki. Kizárólag újkőkori, AVK telepjelenségek: házhelyek, tároló-, hulladék-, agyagkitermelő gödrök, kutak és két zsugorított vázas temetkezés került elő. Az újkőkori telepen belül feltűnő volt a kutak jelentős száma. A négy kút jelenléte utalhat a természetes vízforrások közelségének a hiányára. A telep kora az 5 db radiokarbon minta (DeA-16089-16093) kora alapján átlagosan 5323–4994 BC év közé tehető. A lelőhelytől legközelebb található újkőkori, AVK lelőhely keleti irányban 3 kilométerre Füzesabony–Gubakút. A leletanyagok között festett, díszített vonaldíszes kerámia töredékek, egy vörös okkerrel befestett női idoltöredék, egy arcos edény töredéke, agyagnehezékek, szerszámkövek, csiszolt és pattintott kőeszközök találhatóak. Az ásatásból származó pattintott kőanyagok száma 96 db, melyek között az eszközök 15 db 16,12%-ot tesznek ki. Az eszközök között a pengevakarók (4 db) dominálnak. A felszíni gyűjtés során 16 db pattintott kő került elő, melyből 1 db eszköz. Az ásatásból és felszíni gyűjtésből származó pattintott kő nyersanyagok között az átkovácsodott homokkő dominál.

6. Csanádpalota–Földvár makrolit eszközeinek petrográfiai vizsgálata

Priskin Anna¹, Péterdi Bálint²

¹Déri Múzeum, Debrecen – *Universidad Autónoma de Barcelona, Departament de Prehistòria, Barcelona, Spanyolország*

²Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat, Gyűjteményi Osztály, Budapest

Az Alföld délkeleti részén egy nagy kiterjedésű késő bronzkori földvárrendszer azonosítható. Az eltérő méretű (néhány esetben több száz hektár kiterjedésű) és feltehetően eltérő funkciójú erődítések leletanyaga a Pre-Gáva időszakra datálható. A településszerkezeti kutatások alapján a földvárakhoz eltérő méretű horizontális települések is tartozhattak, így egy többszintű településhierarchia is feltételezhető. Jelen prezentáció Csanádpalota–Földvár erődített telep 2011 és 2013 közötti végzett megelőző feltárása során napvilágra került makrolit leletanyag régészeti és nyersanyag-vizsgálati eredményeit mutatja be. Az eredmények részét képezik annak a kutatási programnak, amelynek célja, az intenzíven kutatott erődített, illetve horizontális települések kőeszköz leletanyagának azonos módszerrel történő elemzése, összehasonlítása, és ezek alapján a különböző településtípusok gazdasági szerepének meghatározása.

A szerszámkövek több szempontú analitikai vizsgálata a késő bronzkor időszakában elenyésző a hazai kutatásban, így a jelen kutatás alapvető jelentőségű.

7. Egyedi vagy általános? A homogenitás értelmezési lehetőségei egy késő neolitikus temetkezés kapcsán

Szilágyi Kata¹

¹Móra Ferenc Múzeum, Szeged; SZTE BTK Régészeti Tanszék, Szeged

A poszter előadás középpontjában Alsónyék–Bátaszék lelőhelyen előkerült késő neolitikus temetkezés áll, amelyben mindösszesen 34 darab pattintott kőeszköz látott napvilágot. A kőeszközök sírbeli pozíciójuk alapján három sírmellékletként különíthetők el. A nyersanyag, eszköztípus és a technológiai jellegzetességek alapján nagyfokú homogenitás figyelhető meg. Egy volhíniai tűzkőből készített pengét kivéve az összes kőeszköz nyersanyaga radiolarit, továbbá csak pengékből és trapézokból áll a kollekció. Alsónyéken a temetkezések nagy részében a pattintott kőeszközök elhelyezkedése jellegzetes mintázatot mutat. A távolsági kőzetekből készült eszközöket – a legtöbb esetben nagy méretű pengéket – a koponyára vagy annak közvetlen közelébe helyezték el. Emellett a többi kőeszköz a felsőtest, medence és a láb régiójában fordult elő a leggyakrabban. Az előadásban ismerttetett temetkezésben (927. sír), a penge és trapéz együttesek egy-egy kollekciót/szettet képeztek, amelyek fizikailag is elkülönültek, egy-egy csomóba sűrűsödtek. Több összeilleszthető eszköz található, mind a penge, mind a trapéz kollekcióban, amely szintén a homogenitás jellegzetességére hívja fel a figyelmet. Az egyik fő kérdés az, hogy ezek a sírmellékletek egy speciális temetkezést jelölnek vagy egy egységesedő temetkezési rítus egy elemét jelentik? Ez a nagyfokú azonosság egy szigorú temetkezési szokásnak tekinthető vagy egyáltalán nem jellegzetes minden sírra? Az esetleges standardizáció és homogenitás tekinthető-e a késő neolitikus Lengyeli kultúra temetkezési szokásának változásaként?

Valamennyi előadó e-mail címe

Béres Sándor:	sberes1956@gmail.com
Cserpák Ferenc:	cserpakfeca@gmail.com
Elisabetta Starnini:	estarnini@hotmail.com
Faragó Norbert:	norbert.farago@gmail.com
Fábián Szilvia:	fabian.szilvia@mnm.hu
Guba Szilvia:	gubaszilvi@gmail.com
Gulyás András:	tsmregesz@gmail.com
Gutay Mónika:	gutay.monika@gmail.com
Horváth Ferenc:	valyihorvath@gmail.com
Józsa Sándor:	sandor-jozsa@caesar.elte.hu
Kasztovszky Zsolt:	kasztovszky.zsolt@energia.mta.hu
Kele Sándor:	keles@geochem.hu
Kereskényi Erika:	kereskenyierika@yahoo.com
Kerékgyártó Gyula:	gyulakerekgyarto@gmail.com
Kovács Nikolett:	egyebcim@gmail.com
Kristály Ferenc:	askkf@uni-miskolc.hu
Lengyel György:	bolengyu@uni-miskolc.hu
Markó András:	markoa@hnm.hu
Marton Tibor:	marton.tibor@btk.mta.hu
Mester Zsolt:	mester.zsolt@btk.elte.hu
Miklós Dóra Georgina:	miklosdoragina94@gmail.com
Patay Róbert:	robert.patay@gmail.com
Priskin Anna:	anna.priskin@gmail.com
Péntek Attila:	attila.pentek@yahoo.com
Péterdi Bálint:	peterdi.balint@gmail.com
Roderick B. Salisbury:	roderick.salisbury@univie.ac.at
Szakmány György:	szakmany@caesar.elte.hu
Szilasi Attila Botond:	szilasiattila@gmail.com
Szilágyi Kata:	szil.szvetlana@gmail.com
Tóth Zoltán Henrik:	tzhenator@gmail.com
Tóth Zsuzsanna:	zsuzsanna.toth11@gmail.com
Váczi Benjámín:	vbeni9305@gmail.com
Zandler Krisztián:	zkrisztian77@yahoo.com

**IX. Köör
Kerekasztal
Konferencia
2018. december 7.
Szeged, SZAB Székház**